

EĞİTİM FAKÜLTESİ VE TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMLARINA KAYITLI ÖĞRETMEN ADAYLARININ DEMOKRATİK TUTUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (Fırat Üniversitesi Örneği)

Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ*

Ayşe Ülkü KAN**

Özet

Demokrasi insan haklarına saygı göstermeyi, bireyin özgürlüğünü ve yönetime etkin biçimde katılımını esas alan bir yaşam tarzı ve yönetim biçimidir. Demokrasinin gelişmesi bireylerde demokratik tutum ve davranışlarının geliştirilmesiyle mümkündür. Bireylere demokratik tutum ve davranışlarının kazandırılmasında öğretmenlerin rolü ve önemi büyüktür. Bu açıdan bakıldığında öğretmen yetiştiren kurumlarda öğrenim gören öğretmen adaylarının demokratik tutum ve davranışlara sahip olacak biçimde yetiştirilmeleri önem kazanmaktadır. Bu araştırmanın temel amacı Eğitim Fakültesi ile Fen-Matematik ve Sosyal alanlar Tezsiz Yüksek Lisans Programlarında öğrenim gören öğretmen adaylarının demokratik tutumlarını belirlemektir. Araştırmada Gözütok (1995) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Demokratik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma ile öğrencilerin demokratik tutumları arasında, öğrenim gördükleri bölümlere, cinsiyetlerine, anne-babalarının eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre, tüm gruplarda kız öğrencilerin demokratik tutum puanları erkek öğrencilerin demokratik tutum puanlarından daha yüksek çıkmıştır. Anne-babanın eğitim düzeyi arttıkça bireylerin demokratik tutumları da olumlu yönde artmaktadır. Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları tezsiz yüksek lisans öğrencilerinin tutum puanlarından daha yüksek çıkmıştır. Benzer olarak, sosyal alanlardaki öğretmen adaylarının fen ve matematik alanlarındaki öğretmen adaylarının demokratik tutumlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ailenin gelir düzeyine göre grupların demokratik tutumları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Anahtar Sözcükler: Öğretmen adayları, demokrasi, demokratik tutumlar, demokratik tutum ölçeği

Giriş

Yirmibirinci yüzyılın başlarında üzerinde en çok tartışılan konuların başında demokrasi, demokrasi eğitimi ve buna bağlı olarak bireylere demokratik tutum ve davranışların kazandırılması gelmektedir. Toplumda demokrasi bilincinin istenilen

* Yrd. Doç. Dr.; Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

** Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

◆ Mehmet Nuri Gömleksiz/ Ayşe Ülkü Kan

düzye de benimsenmesi, bu bilincin bir yaşam biçimine dönüştürülmesi ve sonuçta bireylere demokratik tutum ve davranışların kazandırılması, hür, insan haklarına saygı gösteren, onu koruyan ve geliştiren bir toplumsal yapının oluşmasını sağlayacaktır (Duman, 2004, 96). Böyle bir toplumsal yapıda demokrasi, bir hayat görüşü ve sosyal bir anlayış haline gelecektir. Oluşturulacak bu anlayış birliği, herkesin uyması gereken ortak sosyal davranış kurallarını belirleyecek, toplumu oluşturan kesimlerin ortak davranışlarla hareket etmesini ve toplumsal uzlaşmayı sağlayacaktır.

Gelişmiş batılı toplumlar uluslar arası düzeyde kabul edilmiş insan hakları ve özgürlükler çerçevesinde yaşarlar. Bunlar temel olarak eğitim ile ilgili hak ve özgürlükleri içermektedir. Bu durum demokratik özgürlüklere saygılı bir kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasının tek yoludur (Brown, 2001, 171-172).

Toplumun daha demokratik hale gelerek, demokratik ölçütlere uygun siyasal bir düzenin oluşması ve insanların kişilik olarak demokratik değer, tutum ve inançlara sahip olabilmeleri aklın, duygunun ve bilimin uyum içerisinde olmalarına bağlıdır. Demokratik yönetimin dayandığı bu ilkeler, tüm toplumsal kurumların yanı sıra eğitim kurumları için de geçerlidir (Duman, 2004, 96). Okulun görevi bireyi sadece belirli bir disiplin alanının gerektirdiği bilgilerle donatmak değildir. Bireyi aynı zamanda ait olduğu sosyal yapı ile bütünleştirme, ona bulunduğu toplumun değerlerini kazandırma ve bunları davranış haline getirmeyi sağlama gibi görevleri de bulunmaktadır. Bütün bunlar ancak demokratik bir okul ortamının oluşturulmasıyla gerçekleştirilir.

Toplumsal ve ahlaki değerler ile davranışlar eğitim konularının önemli bir yönünü oluşturmaya devam edecektir. İyi insan, iyi bir meslek adamı ve bilinçli bir vatandaş yetiştirmenin yolu insani ve toplumsal niteliklere sahip birey yetiştirmekle mümkündür (Açıkalın, 1995, 3). Ancak iyi vatandaş olmak sadece yasal bir statüye dayanmaz. O aynı zamanda ait olma duygusunu da gerektirir. Vatandaşlık programları, yapısal ve politik konuların yanı sıra, kimlik üzerinde odaklanarak, vatandaşlığın kültürel ve bireysel yönünü de öne çıkarmalıdır. Okullar, öğrencileri buldukları toplumun bir parçası olarak hissetmelerini ve demokrasinin gelişimine katılmalarını sağlayarak, öğrencilerin kimliklerini bulmalarını desteklemelidir (Osler, 2002, 69).

Demokrasi Kavramı

Demokrasi kavramının kökü Eski Yunan medeniyetine kadar uzanır (Aytaç, 1998, 24). Eski Yunanda sadece asiller vatandaş kimliğine sahipti. Kadınlar ve köleler vatandaş değildi. Bu, bugünkü anlayışta demokratik olarak kabul edilemez. Günümüzde modern çağın demokrasi anlayışı oldukça değişmiştir (Ashley ve Barnes, 1999, 144). Modern demokrasi anlayışında, toplumdaki her bireyin bir diğeri ile eşit haklara sahip olduğu, yönetime katıldığı ve katkıda bulunduğu görüşü kabul edilmektedir.

Demokrasi için değişik tanımlamalar yapılmıştır. Kongar'a (1983) göre demokrasi "mevcut yönetimle, ülke çözümleri hakkında aynı düşüncede olmayanların, bu düşüncelerini açıklama ve yayma haklarının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir". Bir başka görüşe göre demokrasi, mutlaka ulaşılması gereken ve kendiliğinden değerli bir amaçtır ve tarih, matematik gibi okulda öğretilir; öğretmenler tarafından eğitimi ve öğretimi yapılabilir bir şeydir. Geleceğin toplumunun demokratik olması bugün eğitim yoluyla ne kadar çok sayıda demokrat insan yetiştirileceğine bağlıdır (Özsoy, 2004, 153).

Demokrasiye ilişkin bazı başka tanımlamalar da bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir; Demokrasi, gerek insan ilişkilerinde gerekse toplumsal hayatta olmazsa olmaz bir davranış biçimidir. Demokratik tutum ve davranışlar ancak bilimsel eğitim sürecinde yapılarak ve yaşanarak geliştirilebilir (Eğitimsen, 2005, 544). Demokrasi insanlığın ölümsüzlük arayışı kadar en eski arayışlarından biridir ve eşitlik arzusudur (Wheeler, 1971, 68). "Demokrasi özgürlüğün kurumsallaşmasıdır" (Yağcı, 1998, 16). Gutman (1987), demokrasinin, bir toplum kendisine ve insanlarına verdiği değerin anlaşılacağı en iyi yol olduğu için değerli olduğunu ifade etmektedir. Demokrasi ile özgürlük arasında birebir bağlantı vardır. İnsanın temel hak ve özgürlükleri demokrasinin esasını oluştururlar (Izgar ve Kesici, 2004, 91). Demokrasi bir yönetim biçimi olmasının yanı sıra, aynı zamanda bir yaşam biçimidir. İnsan hakları ve demokrasi bir kültürdür, bir anlayış ve kişilik sorunudur (Yeşil, 2002, 32). Özetle demokrasi, eşitlik, hoşgörü, sorumluluk, haklara saygı ve tarafsızlık gibi ortak özellikleri olan değerleri içermektedir (Büyükdüvenci, 1990, 588).

Sonuç olarak demokrasinin ancak tutum ve davranışlar düzeyinde, günlük yaşamda uygulanarak öğrenilebilecek ve benimsenebilecek bir siyasi rejim olduğu söylenebilir. Siyasal bir rejim olan demokrasinin öğrenilmesi ve benimsenmesi, onun siyasi toplumsallaşma süreci içinde ele alınması, örnek alınacak demokratik davranış modelleri oluşturulması, hoşgörülü, insan haklarına saygılı ve demokratik ortamda uygulanması ile mümkündür (San, 1985, 211). Nitekim Ertürk (1985) demokratik yaşamın ancak demokratik yaşam yoluyla öğrenilebileceğini ifade etmektedir.

Demokratik Tutumların Kazandırılmasında Öğretmen Yetiştiren Eğitimcilerin Rolü

Okulun bireylere demokratik değerleri, tutum ve davranışları kazandırmadaki rolü nedir ve bunlar nasıl kazandırılacaktır. Demokratik tutum ve davranışların bireylere öğretilmesi ve benimsetilmesi günümüz dünyasının öncelikli sorun alanlarından biri haline gelmiştir. Bu demokratikleşme süreci içinde bulunan ülkemiz için ayrı bir öneme sahiptir. Bireylere demokratik tutum ve davranışları kazandıran sosyal kurumlardan biri olan ailenin çoğu zaman otoriter tutumları yansıttığı göz önünde bulundurulduğunda, okulların üzerine düşen görev ve sorumlulukların daha çok arttığını belirtmek mümkündür. Değişen değerler sistemi içinde, okulun yapısı ve işleyiş biçimi de değişiyor. Buna bağlı olarak okuldan beklentiler de değişim göstermektedir. "Demokrasinin genç kuşaklara öğretilmesi, benimsetilmesi ve geliştirilmesi okulun görevleri arasındadır (Doğan, 2001, 94).

Okul ile ilgili her şey sürekli değişmektedir. Öğrenciler değişiyor, öğrencilerin geldiği toplumun yapısı değişiyor, ders konuları değişiyor, öğretmenler değişiyor, okulun amaçları değişiyor, okulun destek kaynakları değişiyor (Richert, 1997, 73). Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler eğitimde ilgi odağının öğrenmeye yönelmesini sağlarken, demokratikleşme ve insan hakları alanında meydana gelen değişimler de hem öğrenmenin demokratikleşmesine hem de bireyin ilgi, yetenek ve tercihlerinde odaklanmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda alternatif eğitim programları okul çeşitliliği ve öğrenmede bireyselleşme artmıştır (Özden, 2000, 20). Geleneksel okul yapısı bu ihtiyaçları karşılayabilecek yeterlikte değildir. Okulun bu toplumsal ihtiyaçları karşılayacak biçimde yapılandırılması gerekmektedir.

Geleneksel okul anlayışı gerçek reformu engeller. Okulun bürokratik yapısı öğretmen ve öğrencilerin özgürlüğünü sınırlar. Öğretim programları ve derslerde iz-

◆ Mehmet Nuri Gömleksiz/ Ayşe Ülkü Kan

lenecek yöntemler yukarıdan gönderilir; aynılık ödüllendirilirken yenileşmenin önu kesilir (Bloom ve Herzog, 1994, 200). Oysa eğitim, "değişen durumların gerektirdiği bilgi ve becerileri kişisel çaba ile öğrenebilme ve bunları yaşamın özel durumlarına uygulayabilme sanatının kazanılması" olarak kabul edilmektedir (Titiz, 2000). Okul bireylerin bu kazanımları edinmesine katkıda bulunmalı ve bunu işler hale getirmelidir. Öğretmen yetiştiren kurumlarda öğrenim gören öğretmen adaylarının bu kazanımları edinmeleri, onları geleceğin demokratik tutum ve davranışlarını kazanmış ve bunları öğrencilerine etkili bir biçimde kazandıran birer öğretmeni yapacaktır.

Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine hazırlanmalarında deneyimli öğretmenlerin alandaki uygulamaları sürecinde oluşturdukları bilgi, beceri ve deneyimler en az kuramsal bilgi kadar öneme sahiptir (Gürşimşek, 1998, 26). Öğretim elemanın öğrenci ve sınıf ortamının niteliği başarıyı önemli ölçüde etkilemektedir. Sınıf ortamını oluşturan öğeler arasında olan okula ve derse yönelik öğrenci tutumları, öğretmen-öğrenci ilişkileri gerek dersin öğretim elemanın gerekse öğrencilerin akademik başarıları ve okula yönelik duyuşsal özelliklerini etkilemektedir (Sarioğlu ve diğ., 2005, 84).

Bazı araştırmalar, öğretmen yetiştiren eğitimcilerin öğretmenlik meslek bilgisi derslerinde öğretmen adaylarına anlattıkları ideal öğretmen davranışlarını kendi hayatlarında uygulamadıklarını ortaya koymuştur. Öğretim elemanlarının sınıflarda söyledikleri ile yaptıkları birbiriyle çelişmektedir (Gözütok, 1988; Gömleksiz, 1988; Türkoğlu, 1993; Erginer, 1997). Nitekim eğitim fakültelerinde yapılan araştırmalarla öğretmen adaylarının öğretim elemanlarına karşı oldukça olumsuz düşünceler taşıdıkları ve onları fazla demokrat bulmadıkları belirlenmiştir (Yüksel, 2004a; Ekiz, 2003). Nitekim Yüksel'in (2004b) tezsiz yüksek lisans programlarına kayıtlı öğretmen adayları üzerinde yaptığı bir araştırmada öğretmen adaylarına, öğretmenliğe ilişkin duyuşsal özelliklerin kazandırılmadığı belirlenmiştir.

Öğretmenler öğrencilere sadece öğretim programında belirtilen ders konularını aktarmakla sorumlu değildir. Bu oldukça geleneksel ve işlerliğini yitirmiş bir öğretmenlik anlayışıdır. "Çağdaş ve demokratik eğitim anlayışının bir gereği olarak, eğitim sistemlerinin ve sistemin en önemli öğelerinden olan öğretmenlerin, öğrencilere kendi ilgi ve yeteneklerini deneme, ortaya çıkarma ve geliştirme fırsatlarını hazırlamak görevleri bulunmaktadır" (Can, 1997, 7). Öğretmenler, öğrenciler için hem destekleyici bir ortam oluşturmaları hem de sağlıklı bir öğrenme ortamı yaratabilmelidirler. Bunu sağlamak için iyi bir model olmalı ve bu özellikleri sınıf içine yansıtabilmelidir. Sınıfta rahat davranma, demokratik duyuşsal yönden gelişmiş olma, öğrencilere dostça yaklaşma, nezaket ve saygı gösterip, onları bir birey olarak görüp, kişiliklerini göz önünde bulundurarak etkinliklere öğrencileri katma, aktif kılma ve iyi bir rehber olma etkili öğretimi sağlamak için önemlidir. Öğretmen bu özellikleri sınıf içinde sergileyerek, öğrencilerin birbirleriyle olan etkileşimini de olumlu yönde etkileyecek ve sınıf içinde hoşgörü ile saygının egemen olduğu sağlıklı bir iletişimin gerçekleşmesine katkıda bulunacaktır. Bütün bunlar demokratik sınıf ortamı oluşturmakta önemli adımlar olacaktır (Güven, 2004a, 129). Bütün bunların gerçekleştirilmesi öncelikle demokrasiyi ve onun değerlerini benimsemeye bağlıdır.

Demokrat anlayışa sahip bireylerin eğitimi öncelikle demokrasiyi oluşturan değerlerin özümsemesine bağlıdır. Bunun için demokrasinin yaşanması ve uygulanması gerekmektedir. Katılma, danışma, tartışma, açıklık, adalet, tarafsız ve dürüst ol-

ma, kendi kendine disiplin sadece kitaplardan öğrenilmez; gerçek ortamlarda bunları yaşamayla gerçekleşebilir ve bunları uygulayanların hem birbirlerine hem de öğrencilerine karşı olan tutum ve davranışlarından öğrenilebilir (Büyükdüvenci, 1990, 591).

Öğretmenin bilmesi gerekenlere ilişkin araştırmalar, göreve yeni başlayan öğretmenlerin öğrenciler, öğrenme, öğretilecek konu, konunun öğretilme biçimi ve bağlamı, öğretim programı, öğretim gibi her şey hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini belirtmektedir. Tabii liste bununla da bitmiyor. Bu hususta politika geliştiren öğretmenin rolünü okul ile ilgili reformlara katılma, okulun akademik takvimini yürütme, kriz çözme vb. gibi rolleri de yüklemektedirler. Bütün bu alanlardaki bilgiler öğretmenin başarısı için gerekli olmakla beraber, göreve yeni başlayan bir öğretmen için asıl önemli boyut, okuldaki deneyimleri için gerekli olan bilginin rolü ve kaynağı hakkında düşünmeleridir. Yeni bir bilgi edinme, öğretme için öğrenme sürecinin önemli bir parçasıdır (Richert, 1997, 75).

Etkili bir öğretmen, her bir öğrenciyi ayrı bir birey olarak gören, her birinin oluşturduğu deneyimleri, bakış açıları ve anlayışları ile sınıfa geldiğini anlayan kişidir. Dahası, etkili öğretmen sınıfı dinamik ve çok farklı kişiliklerden oluşan bir varlık olarak kabul eder (Stronge, 2002, 62). Kızıltepe'nin (2002) Tikunoff, Berliner ve Ris'ten (1975) aktardığı bir araştırma sonucuna göre işbirlikçi, anlayışlı ve öğrencilerine sevecen yaklaşan öğretmenlerin öğrencileri, matematik ve okuma derslerinde daha başarılı olmuşlardır. Purkey ve Novak'a (1984) göre öğrencilerine değer verdiğini hissettiren öğretmenler sınıfta olumlu bir hava oluşturmaktadırlar.

Öğretmen yetiştiren demokratik eğitimciler, demokratik uygulamalar için teori, ilke ve stratejiler geliştirirken gerçekçi olmalılar. Onların dikkati sınıf ortamında bulunanlar için anlamlı olacak ve tüm toplumla paylaşımlarını sağlayacak tutum, bilgi ve becerilerin hazırlanması, ortaya konması ve aktarılması üzerinde olmalıdır. Bunu yapmak öğretmen yetiştiren eğitimcilerin kendi demokratik yaklaşımlarını da sorgulayıcı olduğundan zannedildiği kadar kolay bir iş değildir. Demokrasi çağdaş bir toplumun yaşam biçimi olacaksa güçlü demokratik yapıya sahip okullarımız olmalıdır. Bu kolay bir iş değildir. Demokratik okullara sahip olmak eğitimin demokratik yönünü geliştirecek gerekli bilgi, beceri ve tutumlara sahip öğretmenlerle mümkündür. Demokratik öğretmenlere sahip olmak ise ancak öğretmen yetiştiren eğitimcilerin demokratik olmalarına bağlıdır (Novak, 1994, 1).

Bireyin içinde bulunduğu toplumsal çevrenin demokratik tutum ve davranışları kazanmasında önemli etkisi vardır. Büyükdüvenci, (1990) bireyin içinde bulunduğu çevrenin potansiyel olarak eğitici olduğunu vurgulamaktadır. Önemli olan bu çevrenin okul ortamı ile bir bütünlük içerisinde işe koşulmasıdır. Öğretmen, kendisini içinde bulunduğu toplumsal yapıdan dışlayarak, çok soyut bir dünya oluşturamaz. Bunu yapmaya çalışsa bile çok fazla başarılı olamayacaktır. Burada öğretmenin etki alanının iyi bir biçimde belirlenmesi önem kazanmaktadır.

Bilgi, beceri ve tutumlarıyla sınıf içi etkileşimde geleceğin toplumunu oluşturacak yeni kuşakların eğitimini yürütmek öğretmenin görevleri arasındadır. Öğretmenlerin bu görevi etkili biçimde yürütmeleri, öğrencilerini yeni bilgi, beceri ve tutumlarla donatmalarına, onları davranışlarıyla etkilemelerine ve çağdaş eğitim anlayışının gerektirdiği niteliklere sahip olmalarına bağlıdır (Pektaş, 1989, 225).

Sınıftaki Öğrenme Ortamının Demokratik Tutumlara Etkisi

Demokrasi ile eğitim arasında çift yönlü sıkı bir ilişki (bağ) bulunmaktadır. Demokrasinin varlığı ve devamlılığı için eğitim; eğitimde başarının sağlanması için de demokratik ortam bir önkoşuldur (Yeşil, 2004, 295). Bu bağlamda eğitimin toplumun demokratikleşme sürecini olumlu yönde etkileyeceği görüşü benimsenmektedir (Ünal, 2004, 275). Okulda demokrasi eğitimi öğretmen ile başlar. Öğretmenin demokrasiye karşı tutumu, ona bağlılık düzeyi demokrasinin okulda ve sınıf ortamında hayata geçirilmesine olumlu yönde katkıda bulunur (Yavuz, 2003, 373). Okul, yönetici, öğretmen, öğrenci ve çevre gibi insan unsurları açısından çeşitli ve zengin birikimleri ve dinamik bir yapısı olan, içinde değişim ve dönüşüm olanaklarını barındıran, son derece karmaşık ama bir o kadar da açık ve yalın bir yapıdadır (Sabancı, 2005, 27).

Öğretmenlerin derste kullandıkları yöntem ve teknikler ile öğrencilere yaklaşım biçimi öğrencileri etkilemektedir. Nitekim Güven'in (2004b) bir araştırmasında öğretmen adaylarının öğrenciyi merkeze alan, gerçekçi ve gerçek yaşama dönük uygulamaları benimsediklerini; bunun nedenini okul yıllarında kendilerine karşı çok anlayışlı olan öğretmenlerinin olmasına bağladıkları ifade edilmiştir. Sınıflarda kullanılan yaklaşımlar öğretmen adaylarının öğrenme stillerini etkilemektedir.

Sınıf ortamı eğitim-öğretim etkinliklerinin gerçekleştirildiği yerdir ve bu ortamın niteliği, öğretme-öğrenme süreçlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Sınıf içinde öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci ilişkileri sınıf ortamının havasını belirlemektedir. Demokratik bir sınıf ortamının oluşturulması hem öğrenci başarısını etkileyen önemli etkenlerden biridir hem de öğrencilerde demokratik tutum ve davranışların geliştirilmesini sağlayan önemli bir faktördür (Yağcı, 1998, 21). Bütün bunların yanı sıra, öğrencilerin okul çalışmalarında başarılı olmaları kendilerini daha değerli ve sevilen kişiler olarak görmelerini sağlayacaktır (Bridge, 2004, 56).

Okullarda ders veren öğretmenler kendilerine bir zamanlar dersler nasıl anlatılıp, öğretildiyse aynı tarzı benimseyerek öğretiyorlar. Öğretmen eğitimi mevcut okul sistemini değiştirmede veya farklı sonuçlar elde etmede (sonuçlara ulaşmada) neyin yapılması gerektiği noktasında alternatif açılımlar ortaya koymada çok az çaba harcamaktadır (Richert, 1997, 74). Can'ın (1997) Bilgen'den (1996) aktardığına göre, eğitim programları insanın zihninde tortu bırakan öğrenmeler yerine, düşünme ve bağımsız davranmaya imkan tanıyan bilişsel üretimi yüksek öğrenmeleri içermelidir. Özgürlük, insan davranışlarının niteliğidir ve yaşanarak öğrenilir. Özgür insan, kendi davranışlarını kendi kararı ile yapan insandır. Karar vermek alternatifler arasından seçim yapmaktır. Eğer alternatif yoksa, karar vermek söz konusu değildir.

Çağdaş toplumu oluşturma, demokratik bilince sahip insanların demokratik kurallarla yönetilmesine bağlıdır. Okulun demokratik becerilere sahip bireyler yetiştirecek biçimde örgütlenmesi, eğitim öğretim sürecinde demokratik uygulamalar ve katılımın esas alınması hem öğrenenler hem de öğretmenler için olumlu bir ortamın oluşmasını sağlar ve belirlenen amaçlara ulaşmayı kolaylaştırır (Arabacı, 2005, 26). Demokratik tutum ve davranışlara sahip bireylerin artması, demokrasiyi daha da güçlendirecek, onu günlük yaşamda egemen kılacak ve demokrat bir toplum yapısını oluşturacaktır. Bu bağlamda, gelecekte demokrat bireyler yetiştirmesi beklenen günümüz öğretmen adaylarının, demokratik tutum ve davranışları edinecek biçimde yetiştirilmeleri her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı Fırat Üniversitesi Eğitim Fakóltesi son sınıf öğrencileri ile Fen ve Matematik Alanlar ile Sosyal Alanlar Tezsiz Y¼ksek Lisans programlarına kayıtlı öğrencilerin demokratik tutumlarını belirlemek ve bu gruplarda bulunan öğrencilerin demokratik tutumları arasında çeşitli değişkenler açasından bir farkın olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu amacı gerçekteştirmek için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Eğitim Fakóltesi đrencilerinin öğrenim grd¼kleri bl¼mlere, anne ve babalarının eğitim durumlarına, ailelerinin gelir d¼zeylerine ve cinsiyetlerine göre demokratik tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Fen ve Matematik Alanlar Tezsiz Y¼ksek Lisans programına kayıtlı öğrencilerin öğrenim grd¼kleri bl¼mlere, anne ve babalarının eğitim durumlarına, ailelerinin gelir d¼zeylerine ve cinsiyetlerine göre demokratik tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Sosyal Alanlar Tezsiz Y¼ksek Lisans programına kayıtlı öğrencilerin öğrenim grd¼kleri bl¼mlere, anne ve babalarının eğitim durumlarına, ailelerinin gelir d¼zeylerine ve cinsiyetlerine göre demokratik tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. Her iki tezsiz y¼ksek lisans grubunda bulunan öğrencilerin kayıtlı oldukları alanlara, anne ve babalarının eğitim durumlarına, ailelerinin gelir d¼zeylerine ve cinsiyetlerine göre demokratik tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
5. Eğitim Fakóltesi đrencileri ile Fen ve Matematik Alanlar ve Sosyal Alanlar Tezsiz Y¼ksek Lisans programlarına kayıtlı öğrencilerin demokratik tutumları arasında bir fark var mıdır?
6. Araştırma kapsamında bulunan öğrencilerin t¼m¼n¼n anne ve babalarının eğitim durumlarına, ailelerinin gelir d¼zeylerine ve cinsiyetlerine göre demokratik tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Sayıtlar

Araştırma şu sayıtlara dayalı olarak gerçekteştirilmiştir;

1- Eğitim Fakóltesi ve Fen ve Matematik Alanlar ile Sosyal Alanlar Tezsiz Y¼ksek Lisans Programına kayıtlı öğrencilere uygulanan “demokratik tutum leđi” đrencilerin demokratik tutumlarını ölçebilecek yeterlidir.

2- Öğrencilerin tutum leğine verdikleri cevaplar, l¼lmek istenen demokratik tutumlarını yansıtılmaktadır.

Sınırlılıklar

1. Bu araştırma 2004–2005 eğitim-đretim yılı bahar yarı yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakóltesinin dört ayrı bl¼m¼nde (Fen Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Sınıf Öğretmenliği ve T¼rke Öğretmenliği) đrenim gören son sınıf đrencileriyle, Fen ve Matematik Alanlar ile Sosyal Alanlar Tezsiz Y¼ksek Lisans programlarına kayıtlı öğrenciler ve

2. Bu ğrencilerin demokratik tutumlarını ölçmek için kullanılan “Demokratik Tutum leği” ile yapılan l¼mlerle sınırlıdır.

◆ Mehmet Nuri Gömleksiz/ Ayşe Ülkü Kan

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve çözümlenmesi üzerinde durulmuştur.

Araştırma Modeli

Bu araştırma betimsel nitelikte bir çalışmadır. Betimsel araştırmalar temelde “nedir” ve “ne idi”yi bulmayı amaçlayan araştırmalardır. Betimsel araştırmalarla olayların, varlıkların, kurumların, grupların, objelerin ve çeşitli alanların “ne” olduğu ortaya konmaya çalışılır ve var olan durumların daha önceki koşullarla ilişkilerini dikkate alarak, olaylar arasındaki ilişkileri açıklar (Balci, 1995, 222; Kaptan, 1989, 34).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni 2004–2005 eğitim öğretim yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde bulunan Sosyal Bilgiler, Sınıf Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği ve Fen Bilgisi Öğretmenliği programlarında okuyan son sınıf öğrencileri ile Fen ve Matematik Alanlar ile Sosyal Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans programlarına kayıtlı öğrencilerden oluşmaktadır. Evrenin tamamı örneklem olarak alınmış ve öğrencilerin tümüne ulaşılmaya çalışılmıştır.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Analizi

Öğretmenlerin demokratik tutumlarını belirlemek amacıyla “Published for the Attitude Research Laboratory” tarafından geliştirilen “Teacher Opinionaire on Democracy” ölçeğinin G ve H formlarından elde edilen ve Türkçe geçerlik-güvenirlilik analizleri Gözütok (1995) tarafından yapılan “Demokratik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Toplam 50 maddeden oluşan ve güvenirlik katsayısı 0,87 olarak bulunan ölçeğin bu araştırmada da güvenirlik katsayısı Eğitim Fakültesi için 0,80, Sosyal Alanlar için 0,87, Fen ve Matematik Alanlar için 0,80 bulunurken, üç grubun toplamında da 0,88 olarak hesaplanmıştır. Böylece ölçeğin güvenirliği bir daha test edilmiştir. Ölçeğin uygulanması için araştırmacıdan yazılı izin alınmıştır. Ölçek maddelerinin 32’si olumlu, 18’i de olumsuzdur. Öğretmen adaylarından ölçekteki maddelere “katılıyorum” ve “katılmıyorum” biçiminde cevap vermeleri istenmiştir. Maddeler veri tablosuna işlenirken olumlu cümlelerde “katılıyorum” seçeneği için 1, “katılmıyorum” seçeneği için 0 verilmiştir. Olumsuz maddelerde bu puanlamanın tersi yapılmıştır. Maddelerin analizinde kişisel bilgiler için yüzde, frekans, ikili grupların karşılaştırmalarında bağımsız gruplar t testi, ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Farklılığın hangi gruplar arasında oluştuğunu belirlemek için de Tukey HSD testi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin % 35,1’i eğitim fakültesi, %33,1’i Fen-Matematik, %31,8’i ise Sosyal Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans programlarında öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Tezsiz Yüksek Lisans grubunda öğrencilerin %33,1’i Fen-Matematik, %63,2’ü de Sosyal Alanlara kayıtlıdır. Genel toplam içinde öğrencilerin %17,4’ü sınıf, 4,4’ü Fen Bilgisi, 6,5’i Türkçe, 6,7’si Sosyal Bilgiler, %7,4’ü Matematik, %5,9’u Fizik, %9,1’i Kimya, %10,7’si Biyoloji, %12,7’si Türk Dili ve edebiyatı, %5,2’si Felsefe, %10,7’si Tarih, %3,3’ü de Coğrafya Öğretmenliği programlarına kayıtlıdır.

Tablo 1 Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Demokratik Tutumları

Bölüm	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Türkçe Öğretmenliği	38	38.84	5.011	0.813	3.325*	0.021
Sınıf Öğretmenliği	101	37.24	6.348	0.632		
Sosyal Bilg. Öğretmenliği	39	38.92	5.101	0.817		
Fen Bilgisi Öğretmenliği	26	34.96	4.413	0.866		
Anne Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Okur Yazar Değil	66	37.12	4.708	0.580	6.892*	0.000
İlkokul Mezunu	102	36.54	5.559	0.550		
Ortaokul Mezunu	12	38.50	4.167	1.203		
Lise Mezunu	16	41.63	7.347	1.837		
Yüksek Okul/ Üniversite Mezunu	8	44.88	7.279	2.573		
Baba Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Okur Yazar Değil	14	34.93	4.028	1.077	3.002*	0.020
İlkokul Mezunu	63	36.51	3.560	0.449		
Ortaokul Mezunu	34	36.71	7.725	1.325		
Lise Mezunu	51	39.04	6.190	0.867		
Yüksek Okul/ Üniversite Mezunu	42	38.95	6.028	0.930		
Ailenin Gelir Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
İyi	59	38.25	5.853	0.762	0.628	0.535
Orta	127	37.24	5.745	0.510		
Kötü	18	37.67	5.780	1.362		
Cinsiyet	n	$\bar{X}$	ss	sh	t	P
Kız	110	38.62	5.192	0.495	2.860*	0.005
Erkek	94	36.34	6.183	0.638		

*p< 0,05

Tablo 1’de görüldüğü gibi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumlarında öğrenim gördükleri bölümlere göre 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık belirlenmiştir (F=3,325, P=0,021). Bu sonuca göre, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği’nde öğrenim gören öğrenciler en yüksek tutuma puanına ($\bar{X}$ =38,92) sahip iken, Fen Bilgisi Öğretmenliği’nde öğrenim gören öğrenciler en düşük tutum puanına ($\bar{X}$ =34,96) sahiptir. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey HSD testi uygulanmış ve farklılığın Sosyal Bilgiler ve Türkçe Öğretmenliği ile Fen Bilgisi Öğretmenliği arasında olduğu görülmüştür. Buna göre Sosyal Bilgiler ve Türkçe Öğretmenliği öğrencilerinin demokratik tutumlarının Fen Bilgisi Öğretmenliği öğrencilerinin demokratik tutumlarından daha olumlu olduğu söylenebilir.

Eğitim Fakültesi öğretmen adaylarının demokratik tutumları arasında annelerinin eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur (F=6,892, P=0,000). Yapılan Tukey HSD testi sonucunda farklılık, anneleri lise ve yüksekokul mezunu olanlarla, okur-yazar olmayan ve ilkökul mezunu olanlarda görülmüştür. Anneleri li-

◆ Mehmet Nuri Gömleksiz/ Ayşe Ülkü Kan

se ($\bar{X}=41,63$) ve yüksekokul/üniversite mezunu olanların tutum puanları ($\bar{X}=38,95$), anneleri okur-yazar olmayan ($\bar{X}=34,93$) ve ilkokul mezunu olanların tutum puanlarından ($\bar{X}=36,51$) daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre, annenin eğitim düzeyi yükseldikçe bireyin demokratik tutumunun da olumlu yönde geliştiği belirtilebilir.

Babanın Eğitim düzeyi açısından öğretmen adaylarının demokratik tutumları arasında 0.05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F=3,002$, $P=0,020$). Yapılan Tukey HSD testi sonucunda farklılığın babaları lise ($\bar{X}=39,04$) ve yüksekokul/üniversite mezunu ($\bar{X}=38,95$) olanlarla, babaları okur yazar olmayanlar ($\bar{X}=34,93$) ve ilkokul mezunu olanlar ($\bar{X}=36,51$) arasında bulunduğu görülmüştür. Bu sonuç babanın eğitim düzeyi yükseldikçe, bireyde demokratik tutumun olumlu yönde değiştiğini göstermektedir.

Öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeylerine göre demokratik tutumlarına bakıldığında grupların tutumları arasında herhangi bir farklılığın bulunmadığı ($P=0,535$) dikkat çekmektedir. Ailesinin gelir düzeyi iyi olanlarla ($\bar{X}=38,25$), orta ($\bar{X}=37,24$) ve kötü ($\bar{X}=37,67$) olanların tutum puanlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu bulgu öğrencilerin demokratik tutumlarının ailelerinin gelir düzeylerine göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin demokratik tutum puanları arasında cinsiyetlerine göre 0.05 düzeyinde anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($t=2,860$, $P=0,005$). Elde edilen bulgular incelendiğinde bu durumun kız öğrencilerin lehine olduğu dikkat çekmektedir. Kız öğrencilerin tutum puanları ($\bar{X}=38,62$), erkek öğrencilerin tutum puanlarından ($\bar{X}=36,34$) daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 2: Fen ve Matematik Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Demokratik Tutumları

Bölüm	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Kimya Öğretmenliği	53	33.13	6.875	0.944	0.167	0.921
Matematik Öğretmenliği	43	31.93	9.059	1.381		
Biyoloji Öğretmenliği	62	32.27	9.686	1.230		
Fizik Öğretmenliği	34	32.76	10.860	1.863		
Anne Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Okur Yazar Değil	49	28.69	12.512	1.787	5.867*	0.000
İlkokul Mezunu	96	32.41	6.169	0.630		
Ortaokul Mezunu	11	33.55	3.588	1.082		
Lise Mezunu	24	38.38	8.737	1.783		
Yüksek Okul/ Üniversite Mezunu	12	36.42	8.586	2.479		
Baba Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Okur Yazar Değil	4	28.50	19.209	9.605	3.443*	0.010
İlkokul Mezunu	65	29.65	11.005	1.365		
Ortaokul Mezunu	25	32.52	7.800	1.560		
Lise Mezunu	65	34.11	6.228	0.772		
Yüksek Okul/ Üniversite Mezunu	33	35.55	7.272	1.266		

Ailenin Gelir Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
İyi	61	33.66	8.436	1.080	5.391*	0.005
Orta	122	32.63	7.972	0.722		
Kötü	9	23.33	18.574	6.191		
Cinsiyet	n	$\bar{X}$	ss	sh	t	P
Kız	117	34.19	5.844	0.540	3.277*	0.001
Erkek	75	29.92	12.062	1.393		

*p< 0,05

Tablo 2’de Fen ve Matematik Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans programına kayıtlı öğrencilerin çeşitli değişkenlere göre demokratik tutumlarına ilişkin analizler verilmiştir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere göre demokratik tutum puanları arasında istatistiksel olarak 0.05 düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (P=0.921). Bu bulgu fen ve matematik alanlarındaki bölümler açısından öğretmen adaylarının demokratik tutumlarında anlamlı bir değişimin olmadığını göstermektedir.

Öğretmen adaylarının demokratik puanları anne eğitim düzeyine göre incelendiğinde, tutumlar arasında anlamlı bir farklılığın olduğu (P=0.000) görülmektedir. Uygulanan Tukey HSD testi farklılığın, annesi lise ($\bar{X}$ =38,38) ve yüksekokul/üniversite mezunu olanlarla ($\bar{X}$ =36,42), annesi okur-yazar olmayan ($\bar{X}$ =28,69) ve ilkokul mezunu olanlar ($\bar{X}$ =32,41) arasında bulunduğu görülmüştür. Buna göre anne eğitim düzeyi yükseldikçe bireyin demokratik tutumu da olumlu yönde gelişmektedir.

Baba eğitim düzeyine göre öğretmen adaylarının demokratik tutumlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. En düşük tutum puanının, babaları okur-yazar olmayan öğrenci grubunda ($\bar{X}$ =28,50), en yüksek tutum puanının ise babaları yüksekokul/üniversite mezunu olan öğrenci grubunda ($\bar{X}$ =35,55) olması dikkat çekmektedir. Farklılığın hangi gruplar arasında oluştuğunu belirlemek amacıyla uygulanan Tukey HSD testi sonucunda babaları lise ($\bar{X}$ =34,11), ve yüksekokul/üniversite mezunu olanlarla ($\bar{X}$ =35,55), babaları okur yazar olmayan ($\bar{X}$ =28,50), ve ilkokul mezunu olanlar ($\bar{X}$ =29,65), arasında farklılığın oluştuğu saptanmıştır. Elde edilen bu sonuca göre, babanın eğitim düzeyinin artmasına paralel olarak bireyin demokratik tutumlarının da arttığı söylenebilir.

Öğrencilerin demokratik tutum puanları ailelerinin gelir düzeylerine göre 0.05 düzeyinde farklılık göstermektedir. Gruplardaki farklılığı belirlemek için Tukey HSD uygulanmış ve farklılığın gelir durumu iyi ($\bar{X}$ =33,66), ve orta olanlarla ($\bar{X}$ =32,63), kötü olanlar ($\bar{X}$ =23,33) arasında gerçekleştiği ortaya konmuştur. Buna göre gelir düzeyi iyi ve orta olanların demokratik tutumları gelir düzeyi kötü olanlara göre daha olumlu bulunmuştur. Bu durum ailenin gelir düzeyinin yükselmesinin bireyin demokratik tutumunu olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Öğrencilerin demokratik tutumları arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık görülmüştür. Uygulanan t testi, farklılığın kız öğrenciler lehine olduğu ortaya koymaktadır. Başka bir ifade ile kız öğrencilerin tutum puanları ($\bar{X}$ =34,19), erkek öğrencilerin tutum puanlarından ($\bar{X}$ =29,92) daha yüksektir. Buna göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha olumlu demokratik tutumlara sahip oldukları söylenebilir.

Tablo 3 Sosyal Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Demokratik Tutumları

Bölüm	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Tarih	60	35.50	7.832	1.011	3.974*	0.009
Felsefe	32	40.09	8.356	1.477		
Türk Dili ve Edebiyatı	74	36.28	5.935	0.690		
Coğrafya	19	34.37	3.287	0.754		
Anne Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Okur Yazar Değil	63	35.49	7.253	0.914	14.917*	0.000
İlkokul Mezunu	84	34.74	4.820	0.526		
Ortaokul Mezunu	10	34.80	3.615	1.143		
Lise Mezunu	17	43.29	8.572	2.079		
Yüksek Okul/ Üniversite Mezunu	11	46.64	6.005	1.810		
Baba Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Okur Yazar Değil	8	35.00	15.455	5.464	10.875*	0.000
İlkokul Mezunu	75	34.88	4.910	0.567		
Ortaokul Mezunu	31	33.84	4.243	0.762		
Lise Mezunu	42	36.93	6.391	0.986		
Yüksek Okul/ Üniversite Mezunu	29	43.28	7.718	1.433		
Ailenin Gelir Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
İyi	49	37.55	6.621	0.946	0.935	0.395
Orta	117	36.26	7.365	0.681		
Kötü	19	35.21	5.884	1.350		
Cinsiyet	n	$\bar{X}$	ss	sh	t	P
Kız	102	38.47	7.525	0.745	4.451*	0.000
Erkek	83	34.06	5.525	0.606		

*p< 0,05

Tablo 3'te Sosyal Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans Programına kayıtlı öğrencilerin çeşitli değişkenler açısından demokratik tutumlarına ilişkin analiz sonuçları görülmektedir. Sosyal Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans Programına kayıtlı öğrencilerin demokratik tutum puanları arasında bölümlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu saptanmıştır. Tukey HSD testine göre farklılık Felsefe ($\bar{X}=40,09$) bölümünde öğrenim gören öğrenciler ile Tarih ($\bar{X}=35,50$), Türk Dili ve Edebiyatı ($\bar{X}=36,28$) ile Coğrafya ($\bar{X}=34,37$) bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler arasında bulunmaktadır. Buna göre felsefe bölümü öğrencilerinin diğer üç bölümdeki öğrencilerden daha yüksek düzeyde demokratik tutumlara sahip oldukları belirtilebilir. Sorulayan, eleştiren ve olaylara farklı bakış açılarından bakmayı sağlayan felsefe gibi bir alanda öğrencilik yapana bireylerin diğer üç gruba göre daha olumlu demokratik tutum puanlarına sahip olmalarının normal karşılanması gereken ve hatta beklenen bir durum olduğunu belirtmek mümkündür.

Öğretmen adaylarının demokratik tutum puanları annelerinin eğitim düzeyine göre incelendiğinde, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. En düşük tutum puanı ortaokul mezunlarında ise ($\bar{X}=34,80$), en yüksek tutum puanı ise yüksekokul \ üniversite mezunlarında ($\bar{X}=43,28$) bulunmaktadır.

dır. Farklılığın belirlenmesi amacıyla uygulanan Tukey HSD testi sonuçlarına göre farklılaşmanın yüksekokul\üniversite mezunları ile okur yazar olmayanlar, ilkokul, ortaokul ve lise mezunları arasında gerçekleştiği belirlenmiştir. Bu sonuca göre annenin eğitim düzeyinin yüksek oluşunun, bireyin demokratik tutumlarını daha olumlu yönde etkilediği ifade edilebilir.

Babanın eğitim düzeyi ile bireyin demokratik tutumları arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonucunda gruplar arasında anlamlı bir farklılığın bulunduğu saptanmıştır. Tukey HSD testi ile farklılığın yüksekokul\üniversite mezunu olanlarla ($\bar{X}=43,28$) okur yazar olmayanlar ($\bar{X}=35,00$), ilkokul ($\bar{X}=34,88$), ortaokul ($\bar{X}=33,84$) ve lise mezunu olanlar ($\bar{X}=36,93$) arasında gerçekleştiği görülmüştür. Bu bulgu, babanın eğitim düzeyinin yüksek oluşunun, bireyde olumlu demokratik tutumların gelişeceğinin göstermektedir.

Öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeyleri ile demokratik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Bu durum ailenin gelir düzeyinin bireylerin demokratik tutumlarını farklılaştırmadığını ortaya koymaktadır.

Sosyal Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans Programına kayıtlı öğrencilerin cinsiyetlerine göre demokratik tutum puanları arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. Bu duruma ilişkin bulgular, kız öğrencilerin tutum puanlarının ($\bar{X}=38,47$) erkek öğrencilerin tutum puanlarından ($\bar{X}=34,06$) daha yüksek olduğunu göstermektedir. Buna göre kız öğrencilerin demokratik tutumlarının erkek öğrencilerin demokratik tutumlarına göre daha olumlu olduğu belirtilebilir.

Tablo 4: Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Demokratik Tutumları

Program Türü	n	$\bar{X}$	ss	sh	t	P
Fen - Matematik Alanlar	192	32.52	9.026	0.651	4.752*	0.000
Sosyal Alanlar	185	36.49	7.037	0.517		
Cinsiyet	n	$\bar{X}$	ss	sh	t	P
Kız	219	36.18	6.999	0.473	4.833*	0.000
Erkek	158	32.09	9.424	0.750		
Anne Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Okur Yazar Değil	112	32.52	10.419	0.985	12.611*	0.000
İlkokul Mezunu	180	33.49	5.686	0.424		
Ortaokul Mezunu	21	34.14	3.568	0.779		
Lise Mezunu	41	40.41	8.905	1.391		
Yüksek Okul/ Üniversite Mezunu	23	41.30	8.972	1.871		
Baba Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Okur Yazar Değil	12	32.83	16.214	4.680	8.163*	0.000
İlkokul Mezunu	140	32.45	8.687	0.734		
Ortaokul Mezunu	56	33.25	6.067	0.811		
Lise Mezunu	107	35.22	6.413	0.620		
Yüksek Okul/ Üniversite Mezunu	62	39.16	8.379	1.064		
Ailenin Gelir Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
İyi	110	35.39	7.890	0.752	2.605	0.075
Orta	239	34.41	7.877	0.510		
Kötü	28	31.39	12.538	2.370		

*p< 0,05

◆ Mehmet Nuri Gömleksiz/ Ayşe Ülkü Kan

Tablo 4'te Fen ve Matematik alanlar ile Sosyal Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans Programlarında öğrenim gören öğrencilerin çeşitli değişkenler bakımından demokratik tutumlarına ait analiz sonuçları bulunmaktadır. Fen ve Matematik alanlar ile Sosyal Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans öğrencilerinin demokratik tutumları arasında istatistiksel olarak 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur ($t=-4,752$, $P=0,000$). Bulgular incelendiğinde bu farklılığın sosyal bölümlerde okuyan öğrenciler lehine olduğu görülmüştür. Buna göre sosyal bölüm öğrencilerinin demokratik tutumları fen ve matematik bölüm öğrencilerinin demokratik tutumlarından daha olumludur.

Tezsiz gruplarındaki öğrencilerin tutum puanlarında cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark belirlenmiştir ($t=-4,833$, $P=0,000$). Kız öğrencilerin tutum puanları ($\bar{X}=36,18$), erkek öğrencilerin tutum puanlarından ($\bar{X}=32,09$) daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuç kız öğrencilerin demokratik tutumlarının daha yüksek düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır.

Anne eğitim durumuna göre tezsiz yüksek lisans öğrencilerinin tutum puanları farklılaşmaktadır ($F=12,611$, $P=0,000$). Tukey HSD testine göre farklılık lise ($\bar{X}=40,41$) ve yüksekokul\üniversite mezunları ($\bar{X}=41,30$), ile okur-yazar olmayanlar ($\bar{X}=35,52$), ilkökul ($\bar{X}=33,49$), ve ortaokul mezunları ($\bar{X}=34,14$), arasında gerçekleşmiştir. Buna göre anne eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin demokratik tutumları da yükselmektedir. Benzer durum baba eğitim düzeyine ilişkin yapılan analiz sonuçlarında da görülmektedir. Bu gruptaki en düşük tutum puanı ilkökul mezunlarında ($\bar{X}=32,45$), en yüksek tutum puanı ise yüksekokul\üniversite mezunlarında ($\bar{X}=39,16$), bulunmuştur. Babası üniversite mezunu olan bireyler daha olumlu demokratik tutuma sahiptir.

Ailenin gelir düzeyine göre gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($F=2,605$, $P=0,075$). Buna göre ailenin gelir düzeyi öğrencilerin demokratik tutumlarında herhangi bir farklılaşmaya neden olmamaktadır.

Tablo 5: Eğitim Fakültesi ile Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencilerinin Demokratik Tutumları

Eğitim Fak. ve Tezsiz Grupları	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Eğitim Fakültesi	204	37,57	5,769	0,404	25,353*	0,000
Fen- Matematik Alanlar	192	32,52	9,026	0,651		
Sosyal Alanlar	185	36,49	7,037	0,517		
Gruplar	n	$\bar{X}$	ss	sh	t	P
Eğitim Fakültesi	204	37,57	5,769	0,404	4,729*	0,000
Tezsiz Yüksek Lisans	377	34,47	8,341	0,430		

* $p < 0,05$

Eğitim Fakültesi ile Fen-Matematik ve Sosyal Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans öğrencilerinin demokratik tutumlarına ilişkin yapılan varyans analizi sonucunda grupların tutumları arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($F=25,353$, $p < 0,05$). Uygulanan Tukey HSD testi farklılığın Eğitim Fakültesi ile Fen-Matematik Alanlar ve Sosyal Alanlar ile Fen-Matematik Alanlar arasında olduğunu ortaya koymaktadır. Bu

bulguya göre, en düşük tutum puanına sahip Fen-Matematik Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans öğrencilerinin demokratik tutumları diğer iki grubun demokratik tutumlarından daha düşüktür. Eğitim Fakültesi ile her iki grupta bulunan tezsiz yüksek lisans öğrencilerinin tümünün demokratik tutumları arasında da istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($t=4,729$, $p<0,05$). Bu sonuca göre, Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları tezsiz yüksek lisans öğrencilerinin demokratik tutumlarından daha olumlu görülmektedir.

Tablo 6: Gruplardaki Tüm Öğrencilerin Çeşitli Değişkenler Açısından Demokratik Tutumları

Cinsiyet	n	$\bar{X}$	ss	sh	t	P
Kız	329	36,99	6,546	0,361	5,282*	0,000
Erkek	252	33,68	8,599	0,542		
Anne Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Okur Yazar Değil	178	34,22	9,011	0,675	16,403*	0,000
İlkokul Mezunu	282	34,60	5,818	0,346		
Ortaokul Mezunu	33	35,73	4,296	0,748		
Lise Mezunu	57	40,75	8,450	1,119		
Yüksek Okul/ Üniversite Mezunu	31	42,73	8,597	1,544		
Baba Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
Okur Yazar Değil	26	33,96	11,191	2,195	10,212*	0,000
İlkokul Mezunu	203	33,71	7,704	0,541		
Ortaokul Mezunu	90	34,56	6,907	0,728		
Lise Mezunu	158	36,41	6,572	0,523		
Yüksek Okul/ Üniversite Mezunu	104	39,08	7,487	0,734		
Ailenin Gelir Durumu	n	$\bar{X}$	ss	sh	F	P
İyi	169	36,39	7,355	0,566	2,234	0,108
Orta	366	35,39	7,326	0,383		
Kötü	46	33,85	10,750	1,591		

* $p<0,05$

Tablo 6'da araştırma kapsamında bulunan öğrencilerin tümünün çeşitli değişkenler açısından demokratik tutumlarına ait analiz sonuçları verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre cinsiyet değişkenine göre demokratik tutumlar arasında kız öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($t=5,282$, $p<0,000$). Buna göre kız öğrencilerin demokratik tutum puanları ($\bar{X}=36,99$) erkek öğrencilerin demokratik tutum puanlarından ($\bar{X}=33,68$) daha yüksek çıkmıştır.

Öğrencilerin tümünün anne eğitim düzeyine göre de demokratik tutumları arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($F=16,403$, $p<0,000$). Tukey HSD testi sonucu, farklılığın, lise mezunu olanlarla, okur-yazar olmayanlar, ilkokul ve ortaokul mezunu olanlar, yüksekokul/üniversite mezunlarıyla yine okur-yazar olmayanlar, ilkokul ve ortaokul mezunu olanlar arasında gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Öğretmen adaylarının demokratik tutumları baba eğitim düzeyine göre incelendiğinde de istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık dikkat çekmektedir ($F=10,212$, $p<$

◆ Mehmet Nuri Gömleksiz/ Ayşe Ülkü Kan

0,05). Bu gruba da uygulanan Tukey HSD testine göre, farklılığın lise mezunlarıyla ortaokul mezunları, yüksekokul/üniversite mezunlarıyla okur-yazar olmayanlar, ilkokul ve ortaokul mezunları arasında olduğu saptanmıştır. Daha önceki bulguları destekleyen bu durum, anne ve babanın eğitim düzeyinin artmasıyla, bireylerin demokratik tutumlarının da olumlu yönde yükseldiğini göstermektedir. Ailenin gelir düzeyi değişkenine göre grupların demokratik tutumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma ile Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi son sınıf öğrencileriyle, Fen-Matematik ve Sosyal Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans programlarına kayıtlı öğrencilerin demokratik tutumları cinsiyet, öğrenim görülen bölüm, anne-baba eğitim düzeyi ile ailenin gelir düzeyi gibi değişkenler açısından incelenmiştir.

Eğitim Fakültesi öğrencilerinin öğrenim gördükleri bölümlere göre demokratik tutumlarında Sosyal Bilgiler Öğretmenliği'nde öğrenim gören öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Araştırma ile bu grupta Fen Bilgisi Öğretmenliği öğrencilerinin en düşük tutum puanına sahip oldukları görülmüştür. Bu durumu öğrencilerin dersin içeriği gereği, içinde buldukları ortama ve bu programı tercih nedenlerine bağlamak mümkündür. Nitekim Güven'in (2004b) sosyal bilgiler öğretmenliği programında okuyan bir grup öğretmen adayı üzerinde yaptığı bir araştırmada, öğretmen adayları bu alanı 'kendilerini en iyi ifade ettikleri alan' olarak gördükleri için tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Benzer olarak, Fen-Matematik ve Sosyal Alanlar öğrencilerinin demokratik tutumları üzerinde yapılan analiz sonucunda da, sosyal alan öğrencilerinin fen-matematik alan öğrencilerinden daha demokratik tutuma sahip oldukları ortaya konmuştur. Bu durumu, öğrencilerin derslerinde işledikleri konuların içeriğine ve bu içeriğin onların düşünce biçimini etkilemesine bağlamak mümkündür. Sosyal alan öğrencilerinin arasında da Felsefe grubu öğrencilerinin demokratik tutum puanları daha yüksek bulunmuştur. Bu grupta en düşük tutum puanı Coğrafya grubu öğrencilerinde gözlenmiştir. Buna göre, sorgulayan, eleştiren ve olaylara farklı bakış açılarından bakmayı sağlayan felsefe gibi bir alanda öğrenim gören öğrencilerin, diğer üç gruba göre daha olumlu demokratik tutum puanlarına sahip olmalarının normal karşılanması gereken ve hatta beklenen bir durum olduğunu belirtmek mümkündür. Bu bulgular, Saracaloğlu'nun (2001) Sosyoloji, Ömerustaoğlu'nun (2004) Felsefe bölümü öğrencilerinin daha olumlu demokratik tutum puanlarına sahip olduğunu ortaya koydukları araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir. Her iki araştırmanın bu yönündeki sonucu da elde edilen araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir.

Eğitim Fakültesi öğrencileri ile Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencilerinin demokratik tutumları arasında Eğitim Fakültesi öğrencileri lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu sonuç, öğrencilerin öğrenim gördükleri kurumlardaki okul iklimi ve öğretim elemanı-öğrenci ilişkileri arasındaki farkla açıklanabilir. Benzer sonuç Karamustafaoğlu ve Özmen'in (2004) yaptığı bir araştırmada da elde edilmiştir. Bu araştırmada Eğitim Fakültesi öğrencileri Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerine göre daha sıcak ve ılımlı bir ortamda bulduklarını belirtmişlerdir. Fen-Edebiyat Fakültesinin Tezsiz Yüksek Lisans programları için bir kaynak oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu konuda araştırma bulgularının bir paralellik içinde olduğu söylenebilir.

Gerek Eğitim Fakültesi, gerekse Fen-Matematik ve Sosyal Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans programlarına kayıtlı öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeylerine

göre demokratik tutumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre, anne-babaları lise ve yüksekokul/üniversite düzeyinde eğitime sahip öğrencilerin demokratik tutumları daha olumlu çıkmıştır. Elde edilen bu bulgu Saracaloğlu ve diğ. (2004) tarafından yapılan araştırmanın sonuçları ile paralellik göstermektedir. Bu bulgu demokratik tutumlar ile ailenin eğitim düzeyi arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu yönündeki görüşü destekler niteliktedir. Anne-babanın eğitim düzeyinin artmasıyla, çocuğun demokratik tutumu da olumlu yönde artmaktadır.

Öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeylerine göre demokratik tutumları arasında, Fen ve Matematik Alanlar Tezsiz Yüksek Lisans öğrencileri dışında, genelde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Öğrencilerin demokratik tutumlarının ailelerinin gelir düzeylerine göre farklılaşmadığını gösteren bu bulgu Ömerustaoğlu'nun (2004) yaptığı araştırmanın bulgularıyla birbirini destekler niteliktedir.

Her üç grupta bulunan öğrencilerin kendi aralarında cinsiyet değişkenine göre demokratik tutumlarında kız öğrenciler lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Ayrıca araştırma kapsamında bulunan öğrencilerin tümü üzerinde yapılan analiz sonuçlarında da yine kız öğrencilerin demokratik tutum puanları erkek öğrencilerin demokratik tutum puanlarından daha yüksek bulunmuştur. Bu durum kız öğrencilerin demokratik tutumlarının daha olumlu olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu bulgu Büyükkaragöz (1990), Saracaloğlu (2001), Saracaloğlu ve diğ. (2004), Turan ve Taşpınar (2004) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla da desteklenmektedir. Bu sonucu erkek öğrencilerin cinsiyet rollerine ilişkin, toplumdaki kalıp yargıların etkisine ve Türk toplumunda erkek çocukların yetiştirilme biçimine bağlamak mümkündür. Ayrıca araştırma kapsamında bulunan öğrencilerin, gelir düzeyi ile anne-babalarının eğitim düzeylerine ilişkin elde edilen bulgular çerçevesinde, genellikle kırsal kesimden gelmiş olmalarının da böyle bir sonucun elde edilmesinde etkili olduğu düşünülebilir.

Öneriler

Araştırma ile elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunulmaktadır;

1. Öğretmen yetiştiren kurumların eğitim programları öğretmen adaylarına ezbere dayalı, kalıplaşmış ve tartışılmaz bilgileri aktaran bir yapıdan çıkarılarak; analiz, sentez ve değerlendirme yapabilme ve eleştirel düşünme becerilerini kazandıracak biçimde yeniden ele alınmalıdır. Bu amaçla eleştirel düşüncenin gelişmesine ve toplum-eğitim ilişkisinin anlaşılmasına katkıda bulunacak eğitim felsefesi, eğitim sosyolojisi dersleri programlara yeniden konulmalıdır.

2. Demokratik değer, tutum ve davranışların kazandırılması ve geliştirilmesi için paneller, konferanslar vb. ders dışı etkinlikler düzenlenmelidir.

3. Eğitim programları içine demokrasi eğitimiyle ilgili dersler konulmalıdır.

4. Derslerde tartışma ortamları oluşturularak, öğrencilerin kendi fikirlerini ifade etmeleri sağlanmalıdır.

5. Öğretmen adaylarının demokratik ilke ve değerleri benimsemelerinin sağlanması, demokratik öğrenme ortamlarının oluşturulmasıyla gerçekleştirilir. Bundan dolayı öğretmen yetiştiren kurumlarda görev yapan öğretim elemanları, demokratik bir sınıf ortamı oluşturularak dersleri işlemeli; öğrencilerine karşı hoşgörülü, kişiliklerine saygılı, tarafsız, tartışmaya açık, yol gösterici, yardımcı ve tutarlı demokratik davranışlar sergileyerek, öğrencilerine demokratik tutum ve davranışlarıyla model olmalıdırlar.

◆ Mehmet Nuri Gömleksiz/ Ayşe Ülkü Kan

Kaynakça

- AÇIKALIN, Aytaç (1995). "2020 Yılında Benim Okulum" **Eğitim Yönetimi**, Kış 1995, S.1, ss. 7-21.
- ARABACI, İ. Bakır (2005). "Öğretme Öğrenme Sürecinde Öğrencilerin Katılımı ve Sınıfta Demokrasi", **Çağdaş Eğitim**, Ocak 2005, S. 316, ss. 20-27.
- ASHLEY, M. ve BARNES, S. (1999). "Citizenship: A New Word For Humanities", **In Improving Learning And Teaching In The Humanities**, (Ed. Martin Ashly) ss. 139-161.
- AYTAÇ, Kemal (1998). **Avrupa Eğitim Tarihi**, DTCF Yayınları, Ankara.
- BALCI, Ali (1995). **Sosyal Bilimlerde Araştırma, Yöntem Teknik ve İlkeler**, Bilgisayar-Yayıncılık San. Ltd. Şti, Ankara.
- BRIDGE, Berna (2004). **Etik Değerler Eğitimi**, İkinci Baskı, Beyaz Yayınları, Eren Ofset, İstanbul
- BLOOM, Lisa A. ve HERZOG, M. J. R. (1994). "The Democratic Process in Teacher Education: Two Case Studies", in **Demokratik Teacher Education: Programs, Processes, Problems and Prospect**, State University of New York Pres, Albany, New York, USA.
- BROWN, Ken (2001). **Right To Learn: Alternatives For A Learning Society**, London, UK: RoutledgeFalmer.
- BÜYÜKDÜVENÇİ, Sabri (1990). "Demokrasi Eğitim ve Türkiye" **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 23(2), ss. 583-597.
- BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş (1990). **Orta Öğretimde Demokrasi Eğitimi**. Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara.
- CAN, Niyazi (1997). "Eğitim Öğretimde Etkili Öğretmen ve Yöneticinin Nitelikleri", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 1(3), Kasım 1997, ss. 1-16.
- DOĞAN, İsmail (2001). **Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları, İnsan Haklarının Kültürel Temelleri**, 2. Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- DUMAN, Bilal (2004). "Öğrenme Öğretme Sürecindeki Entelektüel Şizofrenizm", **Uluslararası Demokrasi Eğitim Sempozyumu**, 20-21 Mayıs 2004, Elif ofset, Çanakkale, ss.94-108.
- EĞİTİMSEN (2005). "Eğitimde Değerler Merkez Komisyonu Raporu", **4. Demokratik Eğitim Kurultayı**, 2. Cilt, 1-5 Aralık 2004, EğitimSen Yayınları, Ankara.
- EKİZ, Durmuş (2003). "Öğretmen Adaylarının Öğretim Elemanları ve Dersler Hakkındaki Olumsuz Algularının Tespit Edilmesi: Etnografik Bir Araştırma", **Eğitim Araştırmaları**, Yaz 2003, S.12, ss. 91-103.
- ERGİNER, Akif (1997). **AİBÜ Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünde Öğretim Hizmeti Veren Öğretim Elemanlarının Yeterlilikleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- ERTÜRK, Selahattin (1985). **Diktacı Tutum ve Demokrasi**, Dördüncü Baskı, Yelken Tepe Yayınları:8, Sistem Ofset Matbaası, Ankara.
- GÖMLEKSİZ, Müfit (1988). **Demokratik Bir Sınıf Ortamı Açısından Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Elemanlarının ve Öğrencilerinin Davranışlarının Değerlendirilmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GÖZÜTOK, Dilek (1995). **Öğretmenlerin Demokratik Tutumları**, Türk Demokrasi Vakfı, Ekin Matbaacılık-Yayıncılık, Ankara.
- GÖZÜTOK, F. Dilek (1988). **Öğretmen Eğitiminde Meslek Formasyonu Öğretiminin Öğretim Elemanı Davranışlarına Yansımaları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GUTMANN, Amy (1987). **Democratic Education**, Ewing, NJ, Princeton University Press, USA.
- GÜRŞİMŞEK, Işık (1998). "Öğretmen Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar", **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 14, ss. 25-28.
- GÜVEN, İsmail (2004a). "Etkili Bir Öğretim İçin Öğretmenden Beklenenler" **Milli Eğitim**, Güz 2004,

S. 164, ss. 127-141.

- GÜVEN, İsmail (2004b). "Sosyal Bilgiler Alan Öğretmen Adaylarının Okul Uygulamalarına Yönelik Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma", **Kuramdan Uygulamaya Eğitim Bilimleri**, Kasım 2004, ss.270-299.
- IZGAR, H. ve KESİCİ, Ş. (2004). "Demokratik Sistem ve Demokratikleşmede Fonksiyonel Bir Yaklaşım: Hayat Boyu Eğitim", **Eğitime İlişkin Çeşitlemeler-I**, (Edt. Musa Gürel), Birinci Basım, Eğitim Kitabevi, Konya.
- KAPTAN, Saim (1989). **Bilimsel Araştırma ve Gözlem Teknikleri**, Tekışık A.Ş. Veb Ofset Tesisleri, Ankara.
- KARAMUSTAFAOĞLU, O. ve HALUK, Ö (2004). "Toplumumuzda ve Öğretmen Adayları Arasında Öğretmenlik Mesleğine Verilen Değer Üzerine Bir Araştırma", **Değerler Eğitimi Dergisi**, Nisan 2004, 2(6), ss. 35-48.
- KIZILTEPE, Zeynep (2002). "İyi ve Etkili Öğretmen", **Eğitim ve Bilim**, 27(126), ss. 10-14.
- KONGAR, Emre (1983). **Demokrasi ve Kültür**, Hil Yayın, Gümüş Basımevi, Ankara.
- NOVAK, John M. (1994). **Democratic Teacher Education: Programs, Processes, Problems and Practices**, (Ed. John Novak), Albany, New York, USA: State University of New York Press.
- OSLER, Audrey (2002). "Citizenship Education and the Strengthening of Democracy: Is Race on the Agenda?", **Citizenship, Education and the Curriculum**, (Edt. David Scott), Greenwood Publishing Group, Westport, CT, USA.
- ÖMERUSTAOĞLU, Adnan (2004). "Felsefe Grubu Öğretmenliği ve Diğer Anabilim Dallarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Demokratik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", **Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Nisan 2004, Sayı 7, ss.216-226.
- ÖZDEN, Yüksel (2000). **Eğitimde Dönüşüm- Eğitimde Yeni Değerler**, 3. Baskı, Pegem A Yayıncılık, Önder Matbaası, Ankara.
- ÖZSOY, Seçkin (2004). "Demokrasi Eğitiminin İmkansızlığı Üzerine", **Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu**, 20-21 Mayıs 2004, Elif Ofset, Çanakkale, ss. 150-161.
- PEKTAŞ, Suat (1989). "Sözel Olmayan Öğretmen Davranışlarının Öğretime Etkileri", **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 22(1), ss. 225-240.
- PURKEY, W. W. ve NOVAK, S. (1984). **Inviting School Success: A Self-Concept Approach to Teaching, Learning And Demokratik Practice, Third Edition**. Belmont, CA: Wadsworth
- RICHERT, E. Anna (1997). **Teaching Teachers For The Challenge of Change, about Teaching: Purpose, Passion and Pedagogy in Teacher Education**, ss. 73-94 (Edt. J. John Loughran). Routledge Falmer, London, United Kingdom.
- SABANCI, Ali (2005). "Çağdaş Okul Liderliği Açısından Karizmatik, Dönüşümcü ve Vizyoner Liderlik Yaklaşımları", **Çağdaş Eğitim**, Mart 2005, S. 318, ss. 26-33.
- SAN, Coşkun (1985). "**Gençlik ve Demokrasi Eğitimi**", Gençliğin Eğitimi ve Sorunları, Türk Eğitim Derneği IX Eğitim Toplantısı, 20-21-22 Kasım 1985, Ankara.
- Saracaloğlu, Asuman Seda.** (2001). "Beden Eğitimi Öğretmeni Adaylarının Demokratik Tutumları". **Ege Eğitim Dergisi**. 1, 1: 23-30.
- SARACALOĞLU, A. S., EVİN, İ. ve VAROL, S. R. (2004). "İzmir İlinde Çeşitli Kurumlarda Görev Yapan Öğretmenler ile Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma", **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri**, Kasım 2004, 4 (2), ss.335-364.
- SARIOĞLU, H., ÖZDEMİR, M. ve YETİM, F. (2005). "Mesleki Eğitim Fakültesi El Sanatları Eğitimi Bölümü Öğretmen Adaylarının Alan Bilgisi ve Öğretmenlik Meslek Dersleri ile Öğretmenlik Uygulaması Dersi Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", **Milli Eğitim**, Kış 2005, S. 165, ss. 79-87.
- STRONGE, James H. (2002). **Qualities of Effective Teachers**, Alexandria, VA, USA.
- TİTİZ, M. Tınaz (2000). **Okulda Yeni Eğitim**, Beyaz Yayınları, İstanbul.

◆ Mehmet Nuri Gömleksiz/ Ayşe Ülkü Kan

- TURAN, M. ve, TAŞPINAR M. (2004). "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Dersinin Öğrencilerin Demokrasi ve İnsan Haklarına İlişkin Görüşlerine Etkisi", **Uluslararası Demokrasi Eğitim Sempozyumu**, 20-21 Mayıs 2004, Elif Ofset, Çanakkale, ss. 229-246.
- TÜRKOĞLU, Adil (1993). "Eğitim Yüksekokulu Programlarında Karşılaşılan Sorunlar" **Eğitim Bilimleri I. Ulusal Kongresi Bildirileri**, ss. 179-189, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- ÜNAL, Işıl (2004). "Demokrasinin Eğitimi", **Uluslararası Demokrasi Eğitim Sempozyumu**, 20-21 Mayıs 2004, Elif Ofset, Çanakkale, ss. 274-282.
- WHEELER, Harvey (1971). **Democracy in a Revolutionary Era- The Political Order Today**, Pelican Boks, C. Nicholls and Company Ltd., Great Britain.
- YAĞCI, Esed (1998). "Demokrasi ve Eğitim", **Eğitim ve Bilim**, Ocak 1998, 22(107), ss. 15-22.
- YAVUZ, Mustafa (2003). **İlköğretim Okullarında Demokrasi, Eğitime Yeni Bakışlar 2**, (Ed. Ali Murat Sünbül), Mikro Yayınları, Ankara.
- YEŞİL, Rüştü (2002). "İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi" **Çağdaş Eğitim**, S. 290, ss. 31-36.
- YEŞİL, Rüştü (2004). "Demokrasi Eğitiminde Tartışmanın Yeri ve Önündeki Engeller", **Uluslararası Demokrasi Eğitim Sempozyumu**, 20-21 Mayıs 2004, Elif Ofset, Çanakkale, ss. 295-302.
- YÜKSEL, Sedat (2004a). "Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Meslek Bilgisi Derslerine Yönelik Direnç Davranışları" **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri**, Mayıs 2004, 4(1), ss. 171-200.
- YÜKSEL, Sedat (2004b). "Tezsiz Yüksek Lisans Programının Öğrencilerin Öğretmenlik Mesleğine İlişkin tutumlarına Etkisi" **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 17 (1), ss. 355-379.

AN EVALUATION OF DEMOCRATIC ATTITUDES OF PROSPECTIVE TEACHERS IN THE FACULTY OF EDUCATION AND NON-THESIS MASTER'S PROGRAMS

Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ*

Ayşe Ülkü KAN**

Abstract

Democracy is a life and administration style which focuses on respect for human rights, individuals' freedom and participation the administration effectively. Developing democracy depends on developing democratic attitudes and behaviors of the individuals. The teachers have great role and importance on developing democratic attitudes and behaviors. From this perspective, the importance of training prospective teachers having democratic attitudes and behaviors can easily be seen. The main purpose of this study is to determine the democratic attitudes of prospective teachers enrolled in Faculty of Education and in Non-Thesis Master's Programs both in Social and Mathematics-Science Branches. "Democratic Attitude Scale" adapted into Turkish by Gözütok (1995) was used in the study. The results of the study reveal that there is a statistically significant difference among prospective teachers' democratic attitudes by departments, gender and educational levels of their parents. Democratic attitude scores of female prospective teachers were found higher than male prospective teachers in all groups. Prospective teachers' democratic attitude scores increase positively parallel to the increase of their parents' educational level Democratic attitude scores of prospective teachers in Education Faculty were found higher than those in Non-Thesis Master's Programs. Similarly, democratic attitudes of prospective teachers in Non-Thesis Master's program in Social Branches are higher than those in Non-Thesis Master's Program in Science and Mathematics Branches. On the other hand, no significant differences were found between the groups by their parents' economic levels.

Key Words: Prospective teachers, democracy, democratic attitudes, democratic Attitudes Scale.

* Assistant Professor; Fırat University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences 23119, Elazığ

** Fırat University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences 23119, Elazığ